NOTLAR

Etimoloji, Morfoloji ve Fonetik Bakımından

TÜRK DİLİ

Ulus Basımevi

Güneşdil Teorisi

Esası ve Kaynakları

1 — "Etimoloji, morfoloji ve fonetik bakımından Türk dili, hakkındaki şu notların ifade ettiği fikirler, 26 Eylül 1932 tarihinde toplanmış olan Birinci Dil Kurultayından beri geçen üç sene içinde, Türk Dili üzerinde ve bu münasebetle diğer dillerde yapılan tetkik ve araştırmalardan ve dille alâkadar olan filozofi, psikoloji, sosyoloji bahislerinin gözden geçirilmesinden doğmuştur. Bu doğuş, filolojide yeni bir teori olarak görülebilir. Bu teorinin temeli, insana benliğini **güneşin** tanıtmış olması fikridir.

İnsanın güneşle ilk alâkası ve bütün mefhumları ondan, onun türlü görünüşlerinden veya kayboluşundan, yürüyüşünden alması ve düşünüşünün inkişaf ve kuvvet peyda et-

mesiyle, nihayet güneşe de, bütün kâinata da hâkim olabilmesi... Bu, elbette üzerinde durulması ve düşünülmesi çok gerekli bir meseledir. İşte biz, bunu en tabii ve en lojik bulduğumuz içindir ki yukarıda işaret ettiğimiz inancı göstermiş bulunuyoruz.

Yeni dediğimiz teorinin temelini tevsik için, şu eserleri gözden geçirdik:

A) Büyük Rus âlimi *Pekarski*'nin Petrograd'da 1907 den 1930 a kadar parça parça basılmış "*Slovar Yakutskağo Yazıka*„ , yani " Yakut Dili Lûgatı „ adlı eseri;

B) *Hilaire de Barenton*'un 1932 de Paris'te basılmış olan "*Etudes orientales No. 7 —L'origine des langues, des religions et des peuples, I. partie, Les radicaux primitifs des langues conservés dans le sumérien ou lexique sumérien-français*„ adlı kitabı;

C) Aynı zatın 1933 te basılmış "*Etudes orientales No. 8 — L'origine des langues, des religions et des peuples, II. partie, Les langues, leur dérivation du sumérien; les religions, leur origine dans le sacrifice; les*

peuples, ils se différencient par leurs rites„ kitabı;

Ç) *B. Carra de Vaux*'nun 1911 de Pariste basılmış " Etrüsk dili, diller arasındaki yeri, bazı tekstlerin incelenmesi = *La Langue étrusque, sa place parmi les langues, étude de quelques textes.* „ adlı eseri;

Not: Sümerlerin ve Etrüsklerin Türk olduklarını ve dillerinin Türkçe olduğunu tarih ispat edegelmektedir.

D) İspanyanın şimalinde ve Fransanın cenubunda kâin Pirene dağlarında yaşayan ve bir parçası da Meksikada olan Baskların dillerine ait "Meksiko-Çapultepe„de bulunan üyelerimizden Tahsin Mayatepek'in yerinde yaptığı tetkiklere ait raporları;

Not: Bunlar Bask diline ait olduğu gibi, ondan başka Peru'da konuşulan Keşuha ve o kıtalardaki muhtelif yerli unsurların, - ki başlıcası Mayalardır [*] - dillerine ait raporlardır.

Bütün bu eserler üzerindeki tetkiklerimiz, buluşumuzu kuvvetlendirici mahiyette görülmektedir.

[*] Bu dillerde çok Türkçe unsurlar vardır. Selânik civarında "Maya+dağ=Mayadağ„ adlı Yürük mıntakası hatırlanmalı.

2 — Şimdi gayet mühim bir noktayı ifade etmek lâzımdır. Dil bu buluşla, tamamen câmit olmaktan kurtulamamıştır. Ona can ve hareket vermek lâzımdır. İşte bu nokta üzerinde düşünmeğe ve tetkike başladık. Dil Cemiyetimiz ve kompetanları bu mesele üzerinde derin tetkikler yaptılar ve oldukça düşüncemizi izaha yardımcı elemanlar buldular. Bu buluşlar bizi, temel buluşun izahına yardım vâdeder elemanlarla karşılaştırdı. Fakat panseyi alâkadar etmeksizin âdeta şekil ve kalıp halinde bir takım eklentilerden ibaret olan bu elemanları yeniden incelemek lâzım geldi.

Bu çalışma neticesinde, bütün konsonların ek olarak başlı başına birer anlayış ve hareket işaretleri olması lâzım geldigi kanaatine vardık. Bu varışımızı kendi kendimize izah için ilk baş vurduğumuz menba yine Türk dili camiası olmuştur.

Türk diline ait lûgat kitaplarını önümüze aldık. Bu kitaplardaki tam ve belli anlamlar ifade eden sözleri ve bu sözlerde ek olarak köke yapışmış konsonları birer birer gözönünde tutarak, bunların kökte yaptıkları mana nüanslarını etüt ettik.

İşte bu etüdümüz bizi aydınlığa götürmeğe başladı. Artık Türk dili câmit olmaktan kurtuluyordu. Bu sırada *"Dr. Phil. Orient. H. F. Kvergitch"* in *" Psychologie de quelques éléments des langues turques"* adlı basılmamış kıymetli bir eserini okuduk. Türk dilindeki süfikslerin gösterici manalarını bulmak için *Dr. Kvergitch*'in bu nazariyesini Türk Dil Kurumunun ekler hakkındaki geniş ve çok misalli çalışmaları sayesinde anlıyabildik ve istifade ettik

" Güneşdil teorisi " adını verdiğimiz bu notları sunarken ricamız şudur:

1 — Tenkit ediniz;
2 — Reddediniz;
3 — Tadil ediniz;
4 — İkmal ediniz;
5 — Tavzih ediniz.

Not: " Tavzih ediniz " den maksadımız, müsbet veya menfi tavzihtir. Yani " *Bu olamaz* " diyorsanız, niçin? izah ediniz ve buna karşı teorileriniz varsa onunla mukabele ediniz. " *Olur* " diyorsanız, niçin? bunu izah ediniz.

Türk Dilinde Kökler

Dil, psikolojik ve sosyolojik kanunlara bağlı olarak meydana gelmiştir.

Fikrî hayatın en ince teferruatı, haricî dünyadan gelen levhalar veya içimizde doğan ruhî cereyanlar şeklinde tezahür eder. İnsan bunları dil vasıtasiyle tesbit etmiye muvaffak olur.

Dil, haricî dünyayı temsil eden ve bize onu hatırlatan bir çok gösterici işaretleri, ince farklarla birbirinden ayırma çabalamasından ibarettir.

Dilin fonksiyonu, açlığı bildirmek, kuvveti göstermek, zevk hislerini ifade etmek ve bütün fena hislerden ve hayat tehlikesinden nefsi vikaye etmektir.

İnsan, benliğini, kendini saran haricî âlemdeki objeleri tesbit fikrine eriştiği zaman anlamıştır.

İlk insanların her şeyin üstünde tanıdığı ve her şeyin üstünde tuttuğu ilk obje, **güneş** olmuştur; güneş, onlar için her şey idi. Güneşi tetkik ede ede onun vasıflarından ve hareketlerinden, maddi ve sonra ruhi, fikri mefhumlara intikale başladılar. Ondan aldıkları başlıca mefhumlar şunlardır:

1 — Güneşin kendisi;

2 — Günşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık;

3 — Güneşin verdiği sıcaklık;

4 — Ateş;

5 — Yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret, esas, sahip, Allah, efendi;

6 — Hareket, imtidat, zaman, mesafe, hayat, gıda, büyüme, çoğalma;

7 — Renk, su;

8 — Yer, kara, toprak;

9 — Ses, söz;

İlk insanlar, bütün bu maddi ve fikri

varlıkları, güneşe verdikleri isimle birbirine anlatırlardı.

Türk dilinin kökü olan bu isim: **a (ağ)** olmuştur.

Türk dilinde orijinal kök, vokale, konson gelerek teşekkül etmiştir. Bunu şu kısa formülle gösterelim: (V. + K.)

Türk dilinde mana ifade eden ilk vokal "a„ dır; ilk konson "ğ„ dir; "ğ„, "a„ ya "a„ lar gelmesiyle doğmuştur:

a , aa , aaa ..... = ağ = a + ğ = . + g = ğ

Denilebilir ki, dilin bütün kökleri, bu ilk **ağ** köküne, insanların boğaz ve ağız cihazı tekâmül ettikçe söylemeye muktedir oldukları konsonların ve vokallerin ilâvesiyle, teşekkül etmiştir:

ağay, ağag, ağak, ağah... gibi

Bu kompoze sözlerin, yavaş yavaş, başlarındaki asıl kök (ağ), kendinden sonra gelen süfiks ile kaynaşarak:

ay , ag , ak , ah...

olmuştur.

Bu suretle ilk konuşma devrinin ilk konsonları, (ğ) ve bunun inkılâp ettiği (y), (g), (k), (h) olmuştur.

Türkler, ilk tanıdıkları ve taptıkları güneşe ve yukarda söylediğimiz gibi ondan çıkardıkları maddî ve manevî bütün mefhumlara (ağ) dan başlıyarak (ay), (ag), (ak), (ah) demişlerdir. Yani, esasa (güneşe) verdikleri ismi, maddî ve manevî mefhumlara da vermişlerdir.

İnsanlar, birbirlerine güneşi göstermek veya anlatmak için:

ağ, ay, ag, ak, ah

dedikleri gibi, meselâ parlaklığı,meselâ ateşi, meselâ suyu, meselâ toprağı, meselâ büyüklüğü.. v. s. yi anlatmak için dahi aynı sözleri kullanmışlardır.

Her obje ve her düşünüş için, o objelerin ve o düşünüşlerin aralarındaki farkları gösterecek farklı sözleri tesbit için insanlar, binlerce sene çalışmışlardır; bir dereceye kadar da muvaffak olmuşlardır.

İlk insanlar, aralarında türlü jestler yaparak anlaşmak devrinden, gayet basit ve mahdut bir kaç manalı söze jestlerini katarak anlaşma devrine geçmiş oluyorlar.

Dillerin bugünkü tekâmülünde bile insanlar, tam fikir ve maksatlarını anlatabil-

mek için sözlerine jestler katmaktadırlar. Düşünüş ve dilin mükemmeliyeti derecesinde jest azalır.

***

Dil, vokellerden ve konsonlardan kurulmuştur.

I — Vokaller: İnsanların kalın ve ince olmak üzre çıkarabildikleri sesler çoktur. Fakat bu seslerden dilimizde tesbit olunanlar (8) dir:

A — I
E — İ
O — Ö
U — Ü

II — Konsonlar (21) dir; dört kategoriye ayırıyoruz:

1) ğ, y, g, k, h
2) v, f, m, b, p
3) d, t, r, l, n
4) s, z, c, ç, j, ş

***

Türk dilinde orijinal kökler, yukarda işaret ettiğimiz gibi:

ağ, ay, ag, ak, ah

tır.

Bu orijinal kökler, görüldüğü gibi, vokallere konsonların birinci kategorisinin yapışmasiyle teşekkül etmiştir. Vokallere diğer (2, 3, 4 No. lu) kategorilerdeki konsonların yapışmasiyle teşekkül etmiş gibi görünen sözlerorijinde kök değillerdir, kompozedirler. Meselâ:

av = ağ + av = ağav'dır. Zamanla asıl kök süfiksle kaynaşıyor, av kalıyor ve manaca da kökün yerine kaim oluyor.

ot : oğ + ot = oğot . . . . ot
ar : ağ + ar = ağar . . . . . ar
as : ağ + as = ağas . . . . as

heceleride böyledir.

* * *

Türk dili orijininde, konsonla başlıyan kök kelime yoktur. O şekilde görülen sözler, konsonun başındaki vokalin, zamanla düşmesiyle hasıl olmuştur. Meselâ: " ku (ses), kulak„ orijinde

ku = uk (ses) + uğ

dur.

Kökün „u" su düşmüş, „ğ" nin telaffuzu da büsbütün bırakılmış, "ku„ olmuştur. Fakat ukuma, ukumak sözlerinde kök tamam olarak kendini gösteriyor.

İşte bu hadisedendir ki, doğrudan doğruya (v. + k.) şeklinde olan orijin kökü karşısında, (k. + v.) şeklinde kökün manasını ifade eden ve kök sanılan şekillere tesadüf olunur: uk — ku... gib Hakikatte kök, "uk„ tur; "ku„ kök değildir, mürekkep bir sözünbasit şekil almasından vücut bulmuştur.

Konuşulan bütün dillerde orijinal esas, dediğimiz gibidir. Fakat bu, zamanla unutulmuş, bırakılmıştır; ve " k.+v. „ şeklinde, asıl kök olan (v. + k.)nın tersinin de aynı manada bir kök olduğu zehabına düşülmüştür.

Şimdi, ana köklerden sonra kompoze şekilde basitleşerek kök şekline giren ve onun manasını alan kökler hakkında bir fikir edinmek için aşağıdaki tabloları gözden geçirelim:

Tablo : I

ağ + ağ = ağağ (ağa) . . . âğ
ağ + ay = ağay . . . . ây
ağ + ag = ağag . . . . âg
ağ + ak = ağak . . . . âk
ağ + ah = ağah . . . . âh

ağ + av = ağav . . . . âv
ağ + af = ağaf . . . . âf
ağ + am = ağam . . . . âm
ağ + ab = ağab . . . . âb
ağ + ap = ağap . . . . âp

ağ + ad = ağad . . . . âd
ağ + at = ağat . . . . ât
ağ + ar = ağar . . . . âr
ağ + al = ağal . . . . âl
ağ + an = ağan . . . . ân

ağ + as = ağas . . . . âs
ağ + az = ağaz . . . . âz
ağ + ac = ağac . . . . âc
ağ + aç = ağaç . . . . âç
ağ + aj = ağaj . . . . âj
ağ + aş = ağaş . . . . âş

Tablo : II

ığ + ığ = ığığ	. . . .	ığ
ığ + ıy = ığıy	. . . .	ıy
ığ + ıg = ığıg	. . . .	ıg
ığ + ık = ığık	. . . . .	ık
ığ + ıh = ığıh	. . . .	ıh
ığ + ıv = ığıv	. . . .	ıv
ığ + ıf = ığıf	. . . .	ıf
ığ + ım = ığım	. . . .	ım
ığ + ıb = ığıb	. . . . . .	ıb
ığ + ıp = ığıp	. . . .	ıp
ığ + ıd = ığıd	. . . . . .	ıd
ığ + ıt = ığıt	. . .	ıt
ığ + ır = ığır	. . . .	ır
ığ + ıl = ığıl	. . . .	ıl
ığ + ın = ığın	. . . .	ın
ığ + ıs = ığıs	. . . .	ıs
ığ + ız = ığız	. . . .	ız
ığ + ıc = ığıc	. . . .	ıc
ığ + ıç = ığıç	. . . .	ıç
ığ + ıj = ığıj	. . . .	ıj
ığ + ış = ığış	. . . .	ış

Tablo : III

eğ + eğ = eğeğ . . . . . . eğ
eğ + ey = eğey . . . . . . ey
eğ + eg = eğeg . . . . . . eg
eğ + ek = eğek . . . . . . ek
eğ + eh = eğeh . . . . . . eh

eğ + ev = eğev . . . . . . ev
eğ + ef = eğef . . . . . . ef
eğ + em = eğem . . . . . . em
eğ + eb = eğeb . . . . . . eb
eğ + ep = eğep . . . . . . ep

eğ + ed = eğed . . . . . . ed
eğ + et = eğet . . . . . . et
eğ + er = eğer . . . . . . er
eğ + el = eğel . . . . . . el
eğ + en = eğen . . . . . . en

eğ + es = eğes . . . . . . es
eğ + ez = eğez . . . . . . ez
eğ + ec = eğec . . . . . . ec
eğ + eç = eğeç . . . . . . eç
eğ + ej = eğej . . . . . . ej
eğ + eş = eğeş . . . . . . eş

Tablo : IV

iğ + iğ	= iğiğ	. . . .	iğ
iğ + iy	= iğiy	. . . .	iy
iğ + ig	= iğig	. . . .	ig
iğ + ik	= iğik	. . . .	ik
iğ + ih	= iğih	. . . .	ih
iğ + iv	= iğiv	. . . .	iv
iğ + if	= iğif	. . . .	if
iğ + im	= iğim	. . . .	im
iğ + ib	= iğib	. . . .	ib
iğ + ip	= iğip	. . . .	ip
iğ + id	= iğid	. . . .	id
iğ + it	= iğit	. . . .	it
iğ + ir	= iğir	. . . .	ir
iğ + il	= iğil	. . . .	il
iğ + in	= iğin	. . . .	in
iğ + is	= iğis	. . . .	is
iğ + iz	= iğiz	. . . .	iz
iğ + ic	= iğic	. . . .	ic
iğ + iç	= iğiç	. . . .	iç
iğ + ij	= iğij	. . . .	ij
iğ + iş	= iğiş	. . . .	iş

Tablo : V

oğ + oğ = oğoğ . . . . oğ
oğ + oy = oğoy . . . . oy
oğ + og = oğog . . . . og
oğ + ok = oğok . . . . ok
oğ + oh = oğoh . . . . oh

oğ + ov = oğov . . . . ov
oğ + of = oğof . . . . of
oğ + om = oğom . . . . om
oğ + ob = oğob . . . . ob
oğ + op = oğop . . . . op

oğ + od = oğod . . . . od
oğ + ot = oğot . . . . ot
oğ + or = oğor . . . . or
oğ + ol = oğol . . . . ol
oğ + on = oğon . . . . on

oğ + os = oğos . . . . os
oğ + oz = oğoz . . . . oz
oğ + oc = oğoc . . . . oc
oğ + oç = oğoç . . . . oç
oğ + oj = oğoj . . . . oj
oğ + oş = oğoş . . . . oş

Tablo : VI

öğ + öğ = öğöğ .... öğ
öğ + öy = öğöy .... öy
öğ + ög = öğög .... ög
öğ + ök = öğök .... ök
öğ + öh = öğöh .... öh

öğ + öv = öğöv .... öv
öğ + öf = öğöf .... öf
öğ + öm = öğöm .... öm
öğ + öb = öğöb .... öb
öğ + öp = öğöp .... öp

öğ + öd = öğöd .... öd
öğ + öt = öğöt .... öt
öğ + ör = öğör .... ör
öğ + öl = öğöl .... öl
öğ + ön = öğön .... ön

öğ + ös = öğös .... ös
öğ + öz = öğöz .... öz
öğ + öc = öğöc .... öc
öğ + öç = öğöç .... öç
öğ + öj = öğöj .... öj
öğ + öş = öğöş .... öş

Tablo : VII

uğ +	uğ =	uğuğ	....	uğ
uğ +	uy =	uğuy	....	uy
uğ +	ug =	uğug	....	ug
uğ +	uk =	uğuk	....	uk
uğ +	uh	uğuh	....	uh
uğ +	uv	uğuv	....	uv
uğ +	uf	uğuf	....	uf
uğ +	um	uğum	....	um
uğ +	ub =	uğub	....	ub
uğ +	up	uğup	....	up
uğ +	ud =	uğud	....	ud
uğ +	ut	uğut	....	ut
uğ +	ur =	uğur	....	ur
uğ +	ul =	uğul	....	ul
uğ +	un	uğun	....	un
uğ +	us	uğus	....	us
uğ +	uz	uğuz	....	uz
uğ +	uc	uğuc	....	uc
uğ +	uç	uğuç	....	uç
uğ +	uj =	uğuj	....	uj
uğ +	uş =	uğuş	....	uş

Tablo : VIII

üğ + üğ	= üğüğ	. . . .	üğ
üğ + üy	= üğüy	. . . .	üy
üğ + üg	= üğüg	. . . .	üg
üğ + ük	= üğük	. . . .	ük
üğ + üh	= üğüh	. . . .	üh
üğ + üv	= üğüv	. . . .	üv
üğ + üf	= üğüf	. . . .	üf
üğ + üm	= üğüm	. . . .	üm
üğ + üb	= üğüb	. . . .	üb
üğ + üp	= üğüp	. . . .	üp
üğ + üd	= üğüd	. . . .	üd
üğ + üt	= üğüt	. . . .	üt
üğ + ür	= üğür	. . . .	ür
üğ + ül	= üğül	. . . .	ül
üğ + ün	= üğün	. . . .	ün
üğ + üs	= üğüs	. . . .	üs
üğ + üz	= üğüz	. . . .	üz
üğ + üc	= üğüc	. . . .	üc
üğ + üç	= üğüç	. . . .	üç
üğ + üj	= üğüj	. . . .	üj
üğ + üş	= üğüş	. . . .	üş

Vokalleri değiştirerek konsonların yalnız birinci kategorisiyle yaptığımız sekiz tablodan kompoze yolu ile çıkan köklere dair (1 A.) Not Tablosu ile, monosilâp sözleri gösteren (1 B.) Not tablosunu aşağıya koyuyoruz :

Not Tablosu: (1 A.)

İlk kök I. dir: (ağ)

1)	21 kompoze kök:	(4 Kt.)	— (a + .) *
2)	„ „	„	— (ı + .)
3)	„ „	„	— (e + .)
4)	„ „	„	— (i + .)
5)	„ „	„	— (o + .)
6)	„ „	„	— (ö + .)
7)	„ „	„	— (u + .)
8)	„ „	„	— (ü + .)

Not Tablosu : (1 B.)

1)	20 (monosilâp söz).	(y + a + .)	I
2)	„ „ „ .	(g + a + .)	
3)	„ „ „ .	(k + a + .)	
4)	„ „ „ .	(h + a + .)	

* (+ .) daki sıfır konsonlarıdır.

5)	20 (monosilâp söz).	(y + ı + .)	II
6)	,, ,, ,, .	(g + ı + .)	
7)	,, ,, ,, .	(k + ı + .)	
8)	,, ,, ,, .	(h + ı + .)	
9)	20 (monosilâp söz).	(y + e + .)	III
10)	,, ,, ,, .	(g + e + .)	
11)	,, ,, ,, .	(k + e + .)	
12)	,, ,, ,, .	(h + e + .)	
13)	20 (monosilâp söz).	(y + i + .)	IV
14)	,, ,, ,, .	(g + i + .)	
15)	,, ,, ,, .	(k + i + .)	
16)	,, ,, ,, .	(h + i + .)	
17)	20 (monosilâp söz).	(y + o + .)	V
18)	,, ,, ,, .	(g + o + .)	
19)	,, ,, ,, .	(k + o + .)	
20)	,, ,, ,, .	(h + o + .)	
21)	20 (monosilâp söz).	(y + ö + .)	VI
22)	,, ,, ,, .	(g + ö + .)	
23)	,, ,, ,, .	(k + ö + .)	
24)	,, ,, ,, .	(h + ö + .)	

25)	20 (monosilâp söz)			(y + u + .)	VII
26)	„	„	„	. (g + u + .)	
27)	„	„	„	. (k + u + .)	
28)	„	„	„	. (h + u + .)	

---

29)	20 (monosilâp söz).			(y + ü + .)	VIII
30)	„	„	„	. (g + ü + .)	
31)	„	„	„	. (k + ü + .)	
32)	„	„	„	. (h + ü + .)	

Hatıra: Aynı tabloları konsonların (2, 3, 4) üncü kategorileriyle de düşündükten sonra yapılacak tetkikten şu neticeler çıkar:

1 — Ana kök dediğimiz (ağ), vokallerin tekemmülü ile - 8 - tip teşkil ediyor. 8 (+ ğ) yani:

Ağ, ığ, eğ, iğ, oğ, öğ, uğ, üğ

2 — Kompoze yolu ile teşekkül eden köklerin sayısı 168 oluyor. (8 = V.) × (21 = K.) = 168

3 — İkinci maddedeki köklere bir silâp ilâvesiyle dilimizde teşekkül edebilecek iki silâplı sözlerin adedi 3,528 olabilir.

$$\underline{\text{kök}} \qquad \underline{\text{silâp}}$$
$$(V. + K.) + (V. + K.)$$

V. = 8 K. = 21	Kök 168

Kök ve silâptaki (V.) leri bir tutuyoruz. Onun için adet üzerinde tesiri olmıyacaktır. Binaenaleyh

$$\underline{168 \times 21 = 3{,}528.}$$

Hatıra: Kök sonundaki (vokal) ile silâp başındaki (vokal) gayrimüsavi tasavvur edildiği takdirde, teşekkül edecek olan kelime adedinin ne kadar çok olacağı düşünülebilir.

4 — Kökün başındaki (vokal)ler düşerek (konson)larla başlıyan monosilâp sözlerin adedi 3360 olabiliyor;

" Başta, K. = 20 (çünkü - ğ - başta bulunmıyor; (r) yi alıyoruz.)

K. + V. + K. : $20 \times 8 \times 21 = 3360$ „

5 — Köklere ana kök olan (ağ) gelmekle vücut bulan " Ters kökler „ :

$$\frac{V. + K. + V. + Ğ}{. + K. + V. + .}$$

§ Baştaki (V) düşüyor, sondaki (ğ) telâffuz edilmiyor:

V. + K. = K. + V. oluyor.

Ters köklerin sayısı:

160 olabilir.

(Konsonlardan başta okunamıyan (ğ) yi bırakıyoruz)

Türk Dilinde Ekler

I. — Türk dilinde (vokal) ler ek olmaz. Ek gibi görünen (vokal)ler ana kök olan (v. + ğ) nin ek olması ve (ğ) nin okunmadan düşmesi demektir. Örnekler:

arta = artağ
tepe = tepeğ
kaya = kayağ
anı = anığ
güdü = güdüğ
batı = batığ
yüce = yüceğ
acı = acığ
duru = duruğ
arı = arığ
katı = katığ

II.— İsim veya sıfat yapan (söz türeten) ek sesler (16) dır:

A) İsim şekilleri:

1 — (v. + p - b):

yalap, çalap, dolap, yelep.

2 — (v. + ç - c):

Amaç, anaç, topaç, tıkaç, gereç, konaç, çekiç, avuç.

3 — (v. + t - d):

öğet, donat, tokat, basat, büket, yönet.

4 — (v. + f):

Kuraf, eğef, yalaf, yulaf.

5 — (v. + ğ):

Sorağ, sınağ, kaçağ.

İhtar: "ğ„ ile biten sözlerde, «ğ» nin yerine ya "v„ ve yahut «k» konulmalıdır; «g» ile biten sözler için de aynı mülâhaza gözönünde tutulmalıdır; "f„ nin kalacağı sözler de vardır.

6 — (v. + h):

Sabah, harah.

7 — (v. + k) :

Anak, köçek, dilek, orak, ölçek, konak, durak, başak, konuk, açık.

8 — (v. + l) :

Kural, çatal, ağıl, çakıl, davul, gönül, çapul.

9 — (v. + m) :

Tutam, atım, dilim, takım, alım, satım, bakım, sürüm.

10 — (v. + n) :

Saman, çimen, özen, düzen, seren

11 — (v. + r) :

Tomar, damar, keser, semer, şamar çadır, onur, bakır, çukur, sınır.

12 — (v. + s) :

Göğüs, ulus, uras.

13 — (v. + ş) :

Savaş, güleş, üleş, salaş, güneş, dikiş, atış, bakış, barış.

14 — (v. + v) :

Sınav, saylav, söylev, sulav, ırgav.

15 — (v. + y) :

Kurultay, altay, kartay.

16 — (v. + z):

Gündüz, boğaz, minez, talaz.

B) Sıfat şekilleri:

1 — (v. + p-b):

Ap — Apaydın (çokluk ve mubalâğa ifade eder)

2 — (v. + ç-c):

Güleç, olgaç, inaç, dinç, gülünç.

3 — (v. + t-d):

Bayat, onat, ezit, yaşıt.

4 — (v. + f):

Kof.

5 — (v. + ğ):

Arığ, katığ.

6 — (v. + h):

Ulah.

7 — (v. + k):

Kaçak, kıyak, soyak, topak, açık tutuk, düşük.

8 — (v. + l):

Çaral, tükel, emül, kızıl, tırıl, yeşil, içkil.

9 — (v. + m) :

Bilem, kösem.

10 — (v. + n) :

Yaman, yavan, bütün, çetin, kalın astın, açan.

11 — (v. + r) :

Anar, yazar, alır.

12 — (v. + s) :

Ayas.

13 — (v. + ş) :

Yavaş, geniş, sırış, öğüş.

14 — (v. + v) :

Bütev, yırav, yayav, verev.

15 — (v. + y) :

Güney, güzey.

16 — (v. + z) :

Gövez, uyaz, ölez, ikiz, üçüz, semiz, ucuz.

Hatıra:

1 — Sesin esası olan (vokal) 8 olduğuna göre Türk dilinde ek sesler (8 × 16 = 128) şekil alır.

2 — Esas kökler 168 olduğuna göre Türk dilinde, iki silâplı veya bir silâplı: 168 X 128 = 21,504 söz olabilir.

Eklerin rolleri: Objeler veya düşünceler, süjeye nazaran, yakın, uzak başka başka sahalarda bulunabilirler. Her saha ayrı bir sada (V. + K.) ile anılır.

Vokaller uzak, yakın istikametlere konsonları tahrik eder:

a, e, ı, i = yakın;

o, u, ö, ü = uzak, büyük sahayı ihtiva eder.

1) m: En yakın sahayı, mülkiyeti, ve taayyün sahasını gösterir.

p — b;

v — f;

ğ — y de bu sahadadır.

2) n: Mahdut sahayı gösterir; "m„ nin sahasına bitişik olan sahadaki objeleri ve düşünceleri gösterir. Her hangi bir sahada bulunan obje veya düşünceyi "m„ sahasına yaklaştırır. Umumiyetle her hangi bir sahada bulunanları merkez olan süjeye yaklaştırır veyahut o şeyle-

rin süje ile münasebetlerini ve o andaki zamanı gösterir. Süjenin mülkiyetini işaret eder.

3) s: Oldukça geniş bir sahayı, bu sahada bulunan " obje " veya " panse " nin yerini, süje ile bu panse ve objenin münasebetini gösterir.

z: (" s „ den çıkmıştır) :
İçine çok obje veya panse alan, " s „ den farklıca, - " s „ yi de içine alan - büyük saha.

ş: " s „ kategorisindendir: " s „ den farklı, dar saha, mütemadiyen değişir; faili kaldırır, beraberlik, umumiyet, şümul gösterir.

ç: (ç, c), m ile yerini degiştirebilir. Muayyen, mahdut bir saha içinde genişlik, şümul gösterir. (Harici dünya olmaksızın, iç mefhumu ve fikri yoktur.)

c, j: İdem.

4) l: Uzak, büyük, müteaddit, belli olmıyan, tesbiti kabil olmıyan, gayrişahsi, belli bir sahaya bağlı değil, her sahada bulunur, her şey, en-

ginlik, şümul, doluluk anlamlarını gösterir; ve bu şümul içinde her obje ve düşünceyi vasıflandırır.

5) t-d: Umumiyetle yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık.
Bu anlamlarda katiyetle bir saha tesbit ve tayin eder.

6) k: Her türlü " obje „ ve düşünceyi tamamlar, manayı tayin eder. Her türlü düşünceye hareket ve faaliyet verir. Rolü oldukça şamildir. Dilde genel âmil rolünü oynar.

g, h: " k „ rolünü yapar.

7) r: Yakın, muayyen, kat'i bir sahay ve o sahadaki hareketi gösterir. Fark ve temyize yarar. İstenilen şeyin olduğunu ifade eder.

Not : 1 — Türkçede fiil denilen ve hareket ifade eden sözlerin teşkilinde, diğer sözlerin teşkilinden ayrı, başkaca bir hususiyet yoktur. Şema olarak alınmış olan " mek, mak „ , em + ek = emek ; am + ak = amak sözlerinden başka bir şey değildir.

Bu söz, hakikaten, "yapmak, istemek, etmek, kuvvet sarfetmek, işlemek„ anlamlarına gelir.

Sözün kökü " em „ dir. Hareket ve faaliyet " em „ dedir. Bu hareket ve faaliyeti tesbit ve ifade eden " k „ dir.

Not: 2 — Şimdiye kadar ek olarak kullanıldığını gördüğümüz "bak, baka, ban, bar, bız, büz, aca, çak, açak, çım, lağan, mer, arı, rak, paze, sar, cik, acak, cel, ıntı, ılı, ra, rak, ram, sak, sal, sam, anta... v. s. „ gibi şekiller, Türk dili kök ve eklerinin hakiki orijinleri ve Türk sözlerinin teşkilindeki tabii ve lojik kanun unutulduktan sonra ortaya atılmış kalıplardır. Bunlar incelenince, hepsinin mürekkep birer söz olduğu meydana çıkar. Bu kalıpların alınışında hâkim olan ilmî bir usul olmayıp, bozulmuş kelimelerde tekerrürlerinin aynı manaya geldiklerinin sezilmesidir. Dilimizin ıslahı sırasında bu gibi bellenmesi güç bir alay yapma sözleri bir tarafa bırakmak lâzımdır. Mürekkep ekler teşkili ancak bir usul dahilinde ve işi, anlayışı, belleyişi kolaylaştıracak tarzda olmak gerektir.

Türk Dilinin Genişliği

Bu genişlik Türk dilinin orijinindeki hususiyetten ileri gelmiştir. Şöyleki :

A — Türk dilinde aynı bir "obje„yi veya aynı bir "düşünce„yi gösterebilen türlü söyleniş ve şekilde çok kök vardır. Burada şunu bilmeliyiz ki, bu, herhangi bir anlam için, ayırtsız olarak herhangi bir kök gelişigüzel kullanılır demek değildir. Bir de, aynı "obje„-yi veya aynı "düşünce„ yi anlatabilen türlü kökler, o" obje „ veya "düşünce„ nin ayırtlı bir halini, vasfını nüanslandırır. Bu, primitif devirde olmasa bile, sonradan böyle olmuştur.

B — Anlatmak istediğimizi ikinci bir yönden aydınlatalım. Türkçede, aynı bir

"kök„, materiyel veya abstre, türlü anlamlara gelir.

§ Bu meseleyi nasıl aydınlatmalı? Ve bir söz karşısında, kökün hangi anlamı üzerinde durmalı? Bunun için, sözün bütün türeme şekillerini ve onun bulunduğu cümledeki yerini dikkatle göz önünde tutarak incelemek lâzımdır. Bundan başka kesin bir metod yoktur.

§ Aynı bir "obje„yi veya bir "düşünce„yi türlü köklerin anlatabilir olması nasıl yol almıştır? Bunun için Türk dili köklerinin orjinine gitmek ve, Türk dilinin kuruluşundaki natürel ve lojik kanunu bulmak lâzımdır. Bunda Türk jenisini iyice kavramak şarttır.

§ 1) — Türk dilinin ana kökü ve onun doğurduğu esas kökler vardır. O köklerden zamanla bir sillâplı ve çok sillâplı sözler türemiştir. Bunların fonksiyonları, materiyel ve abstre anlamalrı nüanslandırarak berkitmek olmuştur. Bununla beraber en modern sözlerin anlamları, orijinal ana ve esas köklerin anlamını içlerinde saklamaktadırlar Türk sözlerinin noblesi de bundadır.

2) — Türk köklerinin geniş ve kapsal kapasitelerinden dolayı aynı bir "ide„yi anlatmak için başka şekillerde görünen dil elemanlarından, başka başka şekil ve söyleyişte kelimeler türemiştir. Bu, Türk dilinin ne kadar geniş ve riş olduğunu göstermektedir.

Morfoloji

1) Türk dilinin etimolojisi anlaşıldıktan sonra, morfoloji bakımından tetkiki kolaylaşır.

Türkçe sözler ya :

A — Köklere ekler gelerek teşekkül etmiştir (basit sözler) ;

Veya :

B — İki, veya üç sözün birleşmesiyle olmuştur (mürekkep sözler).

2) Mürekkep sözlerde, hemen daima birinci veya ortadaki söz, (kök) olan sözdür.

3) Mürekkep sözlerde başa gelen kök sözün ekseriya vokali düşer; sözün konsonu sade bir prefiks şeklinde bulunur.

4) Türkçe sözler etimoloji bakımından şu sıra üzere teşekkül eder: (v. + k. + v. + k. + v. + k....); fakat fonetik kanunn

icabı olarak kelime büyüdükçe, baştaki vokal düşebilir; kelime içinde de ekseriya konsondan sonra onu sadalandıracak vokal gelirse, konsondan evvelki vokal düşer. Bu suretle iki konson yanyana bulunmuş olur.

5) Türkçe sözlerin etimolojisinde ayni cinsten iki konson yanyana bulunmaz

Bu şekilde görülen konsonlardan birincisi bir uzatma sözünün, morfoloji icabı, yerini tutmak üzere, ondan sonraki konsonun tekerrürüdür :

Belli = beğeli dir;
l = ğe

Not:

A) Vokallerin vazifeleri, uzak ve yakın mesafe ve hareketleri göstermektir; asıl manayı tespit eden konsonlardır.

B) Şekil olarak (8 Vokal × 21 Konson) 168 kök vardır. Ancak :

C) Kökler orijin ve etimoloji bakımından (7) kategoriye ayrılabilir :

I. — V. + ğ (g, y, k, h)
II. — V. + b (p, f, m, v)

III. — V. + c (j, ç, ş, s, z)
IV. — V. + d (t)
V. — V. + n
VI. — V. + r
VII. — V. + l

Bu kategorilerin tetkikinden şu netice çıkar:

1) Birinci kategoride görülen harfler, bir takım nüanslar yapmakla beraber, hemen hepsi aynı rolü ifa eder.
II inci, III üncü, IV üncü kategorilerde de aynı hal vâkidir.

2) Kök halinde (7) kategori, ve, hattâ (168) şekildeki kökler, evvelâ, müştereken orijindeki (9) manayı ihtiva ederler. Bu manalar şunlardır:

1 — Güneşin kendisi;
2 — Güneşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık;
3 — Güneşin verdiği sıcaklık;
4 — Ateş;
5 — Yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret, esas, sahip, Allah, efendi;

6 — Hareket, imtidat, zaman, mesafe, hayat, gıda, büyüme, çoğalma;

7 — Renk, su;

8 — Yer, kara, toprak;

9 — Ses, söz

Manaların nüanslanması, materiyel, konkre ve abstre anlamların çoğalıp şümullenmesi, köklere gelen eklerin ilâve ettikleri anlamlarla taayyün eder.

***

Bu notları bir kaç örnekle izah edelim:

Ağ = yükseklik (5 inci mana, not, C 2)
+ ım = ağım = irtika, yükselme ("ağ„, obje veya süjenin mefhumunun kendisi; buna hareket veren "ım„ dır.)

Ak = hareket (6 ıncı mana, not, C 2)
+ ım = akım = cereyan ("ak„, obje veya süje, ona hareket veren "ın„)

Ap = büyük (5 inci mana, not, C 2)
+ ağ = apağ = apa = cet (" ap „ kökündeki büyüklük manasını, süjede aydınlatıp tespit eden "ğ„ konsonudur.); " apa „ = mabut, put manasına da gelir (Radlof).

Ar = imtidat (6 ıncı mana, not, C 2)
+ ağ = arağ = ara = mesafe (izahı evvelki gibi)

Ir = imtidat (6 ıncı mana, not, C 2)
+ ak = ırak = uzak

Is = ateş (4 üncü mana, not, C 2)
+ ığ = ısığ = ısı = sıcak, hâr

İl = kudret (5 inci mana, not, C 2)
+ ik = ilik = melik, kral

İr = kudret (5 inci mana, not, C 2)
+ ez = irez = şecaatli (" ir " i yani kuvvet ve kudreti meydana çıkaran " z " konsonudur. Bu tecelliyi süjeye yaklaştıran "e" vokalidir).

Öz = ışık (2 inci mana, not, C 2)
+ en = özen = dikkat (ışığı, süjenin bitişiğinde harekete getiren " n " konsonudur).

Ur = hareket (6 ıncı mana, not, C 2)
+ uş = uruş = harp, mücadele (" ur " fiilini kendi muhitinden çıkarıp gösteren ve süjenin dışında müşterek

bir mıntıkada harekete getiren "ş„ konsonudur.

Ut = ateş, hararet (4 üncü ve 3 üncü manalar, not, C 2)
+ an = utan = hicap (" ut „ u, süjenin bitişiğinde belirten " n „ konsonudur).

Ür = büyüklük, çokluk (5 inci mana, not, C 2)
+ em = ürem = faiz, çoğalma (" ür „ anlamını obje veya süjede harekete getiren, " m „ konsonudur).

Kapu: kelime mürekkeptir:
k + apuğ
uk = . k = büyük, kudret, hâkim (5 inci mana, not, C 2)
+ ap = ışık (2 inci mana, not, C 2)
+ uğ = ışığın geldiği yer
ap + u . = apu
kapu = ışığın geldiği yeri tutan, oraya hâkim olan.

Akıl = ak = kudret, hâkimiyet (5 inci mana, not, C 2)
+ ıl = herşey, bütün harici ve dahili âlem, şümul.
akıl = herşeye hâkim olan

Orijinal köklerin genişlemiş mefhumları

I — V. + ğ (g, y, k, h) = Aile, akşam, alev, atmak, anlamak, ateş, ayak, ayırmak, baba, bağ, bağırmak, bina etmek, bir yıldızın kursu, bitirilmiş olmak, büyük, büyüklük, çehre, çinko, dağ, deniz, doğruluk, dolu olmak, efendi, el, elbise, eski, eyilik, ezmek, feryad etmek, fışkırmak, geniş, gök, görmek, götürmek, göz yaşı, gün, güneş, hakikat, halat, hararet, hayat, hayvan, hiddet, hiddetli olmak, himaye etmek, hizmet, idare etmek, istikamet, iş, işletmek, kalabalık, kalın, kalın bir şey, kapatmak, kapu, kazmak, kızarmak, kurşun, kuvvet,

kuyu, liyakat, lûtuf, lûtufkârlık, nefi, nehir, nida, noksan, parlamak, resim, sabah, sahip, sanat, servet, sevkedici, sıhhat, söz, su, sürü, şekil, şişman, taganni etmek, tasavvur, temellük, tesahüb, tesis etmek, tevessü etmek, tutuşturmak, urmak, ücret, ülûhiyet, yağmur, yağ sürülmüş, yakmak, yapmak, yaradıcı, yaşamak, yemek yemek, yerleşmek, yığın, yükselmek, yürüme, zekâ, zıya.

II — v. + b (p, f, m, v) = Büyük, çağırmak, deniz, düzeltilmiş, eğilmek, ehemmiyetli şahıs, eşik, ev, halat, himaye etmek, ince, iplik, kırılmış şey, kıvrımlar, kullanılmış, kuşun tepeliği, mebzulen bulunmak, oda, oğulmuş mahal, su, şişmanlık, şualanma, tazimkâr unvan, toz, yağmur, yayla, yeni yuvarlaklaşmış şey, zürriyet.

III — v. + c (j, ç, ş, s, z) = Açık yer, açılan yer, ağız, (ak) taki manalar, ateş, ayrılmak, boş, büyük, çağırmak, çıkmak, delik, deniz, doğurmak, efendi, gök, göz-

yaşları, güzellik, hububat ambarı, ısırmak, ilk, ilim, işitmek, kaide, kapı, kırmızılık, kızartmak, koku, nefes, pişirmek, ruh, sahip, sanat, serbest, serinlik, sıcaklık, su, şekil, tasavvur, tecerrüd, toz haline komak, vahşi, yakmak, yardım, yatak, zekâ, zıya.

IV — v. + d (t) = Akıllılık, aşınma, atmak, ayırmak, baba, bir şeyi kontrol ederek ona nezaret etmek, büyük, delik, efendi, el, evvel, feryad, geçilen yer, gürültü, hararet, hayat, hilkat, himaye etmek, ısıtmak, işitmek, kâhin, kanat, kenar, kovmak, kudret, kullanma, kuvvet, nehir, nida, oda, ot, oyuk mahal, papas, parlamak, sahip, sevketmek, sihirbaz, söz, su, tesis etmek, urmak, uymak, valide, yağmur, yakmak, yapmak, yardım, yatak, yayılmak, yol, yüksek mevkide olan şahsiyet, zaman geçmek, zekâ, zıya.

V — v. + n = Adam, av, azlık, birlik, büyük, efendi, esnasında, gitmek, gök, göz, içinde, ilk, inlemek, istimdad, iş, işitmek, kadar, mahal, meyil, mükem-

mel, oğul. saadet, sada, üstünde, vahdet, vazife, yüksek, zaman.

VI — v. + r = Adam, aile, akış, ateş, ayır, mak, bağırmak, beyaz, büyük, çekilipgitme, dağıtmak, demir, doğurmak dua etmek, düğme, erkek, gece, gün, güzel, hararet, hasad, hayat, hendek, ikmal olunmuş, ilkbahar, imtidatlı, insan, ivicac, kabile, kahraman, kalabalık, karanlık, kavim, mayi, nehir, nida, oğul, parlaklık, rabıta, sabah, saf olmak, seyahat etmek, soğuk, söz, su, sürü, takip etmek, taravet, temiz, tesis etmek, tomurcuk, tulû, türkü, vermek, yakmak, yar, yıkmak, yürümek, zaman, ziraat etmek, zıya, zürriyet.

VII — v. + l = Aldatmak, alıkomak, alıp kaldırmak, ateş, bağlamak, beyaz, büyük, çitle muhat arsa, değiştirmek, deniz, dolu, düşman, feryad, getirmek, göl, gün, hâkim, halk, hararet, himaye, ihata etmek, ittifak, kanal, kütle, millet, muhafaza, muhterem, orman, rütubet, rüzgâr, sabah, sada, söz, şehir, tulû, yabancı, yabani, yakalamak, yüksek, zaman, zıya, zürriyet.

Hulâsa

İnsan, benliğini, kendini saran harici âlemdeki objeleri tesbit fikrine eriştiği zaman anlamıştır.

İlk insanlar için ilk tanılan obje güneş olmuştur. İlk insanlar, maddi ve abstre mefhumları, güneşi tetkik ede ede bulmuşlar ve bütün bu mefhumları, ona isnad ederek ifade etmişlerdir. İlk insanların bu yönden tesbit edebildikleri evvelâ maddî ve çok sonra abstre manaların başlıcaları şunlardır:

1 — Güneşin kendisi;

2 — Güneşin saçtığı ışık, aydınlık, parlaklık;

3 — Güneşin verdiği sıcaklık;

4 — Ateş;

5 — Yükseklik, büyüklük, çokluk, kuvvet, kudret, esas, sahip, Allah, efendi;

6 — Hareket, imtidat, zaman, mesafe, hayat, gıda, büyüme, çoğalma;

7 — Renk, su;

8 — Yer, kara, toprak;

9 — Ses, söz

İlk insanlar, bütün bu materiyel ve abstre varlıkları güneşe ilk ve son verdikleri isimle biribirine anlatırlardı.

Türk dilinde, güneşe ve güneşten alınan yukarda saydığımız mefhumlara verilmiş olan ilk ana isim A dan başlayarak:

A + A,

A + A + A,

A + A + A + A = Ağ olmuştur.

O halde ilk ana kök (ağ) dır. Bu kök, hem güneşin hem ondan anlaşılan mefhumların müştereken adı olarak kullanılmıştır.

İnsanın boğazı, gırtlağı, ağzı, dili, dişi ve dudakları insanlığa lâyık bir şekil aldıkça, bu (a) vokali bir çok söyleyiş

şekli bulmuştur. Bugünkü Türkçemizde biz bunları sekiz vokal olarak tesbit etmiş bulunuyoruz.

Bu sekiz vokal önüne bir okunmaz (ğ) getirdiğimiz zaman hasıl olan sekiz tip kök, aynen ilk ana kök olan (ağ) mahiyetindedir.

Bunların arasında hiç fark yoktur denilemez. Çünkü vokaller yakınlık ve uzaklık gösterir. Fakat daima ana kökün yakınında ve uzağında mevcudiyetini değiştirmez.

İlk insanların ilk devrinde bu okunmaz ğ: y, k, g, h, v, m, b, p, f olmuştur. Bunlar dahi Türk dilinde esas kökler olarak kabul olunur. Bu dilin mucidi olan Türkün düşünce kuvveti yükseldikçe kendisini saran harici âlemin muhtelif tabakalarındaki yakın, uzak objeleri birbirinden ayırt etmek için çabalamış ve bunun neticesinde boğazından sonra dilini, dişini, dudağını kullanabilecek hale geldikçe S, R, T-D, N, L... gibi türlü kategorilerden, konsonlara türlü vokalleri yardımcı kılarak kökler yaratmıştır. Bütün bu kökler-ki bugün türkçemizde en vazıhları tesbit olunmuştur 168 dir. Bu 168 kök hep beraber bir defa güneşin adı olmuştur. Sonra, güneşten alınmış olan ilkin anlam-

ların da adı olmuştur. Bu gün her hangi bir Türk dili lûgatı açınız, orada bu dediğimizin hakikat olduğuna şahit olan namütenahi sözlerle karşılaşırsınız.

Şimdiye kadar olan ifademizden çıkan da şudur:

Bir çok şekilde ve tipte öz sözler, ayırtsız ayni obje veya süjeleri müştereken ifade etmiştir.

Bunu başka türlü ifade edelim:

Aynı obje veya düşünce, bir çok tipte köklerle ifade olunmuştur.

İşte Türk dilinin etimolojik safhası budur.

Tabii, Türk dili bu ilklikte kalmamıştır: düşünüş, binbir müşahede ve tecrübe ve bir de sosyal hayatın icbariyle dil ikinci tekemmül devrine geçmiştir. Bu devirde artık en büyük tanıdığı güneşi yerinde bırakmış, gözünü ve aklını güneşten aldığı ışıkla kâinata teşmil etmiştir. Bu şümul devresinde, ana kökü ve esas kökleri göz önünde bulundurmakla beraber, artık şuurunu gördükleri üzerinde hâkim kılmağa başlamış,

yani **kendisini**, taptığı güneşin yerine koymuştur. Bu kadar değil, kendisinden maada tesbit ettiği her objeyi de güneşin yerine koymuştur. İşte ancak bu geniş düşünce ve hareket kabiliyeti sayesindedir ki dil denilen varlık vücut bulmuştur. Dil, düşüncenin yanında yer almış, tabii, lojik bir varlıktır. Esas âmil, düşüncedir. Bu, asla unutulmamalıdır.

***

Bu hakikatı olduğu gibi tanıdıkdan sonra şu izahlar kolayca anlaşılır :

1 — Türk dilinde ana ve esas kök şekli (V. + K.) dır: "ağ ak, ah, ay, ab..." Bunlar güneş ve güneşten aldığımız mefhumların ifadesidir.

2 — "Ka, ha, ya, ba..." ayni mefhumun ifadesi gibi alınmıştır. Hakikatta doğru olmıyan bu şekiller, esas kök yerine kaim olmuştur. Derhal söylemeliyiz ki bunlar şu mürekkep sözlerin basitleşmiş şekilleridir :

ağ + ak + ağ = kağ
ağ + ah + ağ = hağ

Yumuşak (g) ler düşünce "ka, ha..." kalıyor.

3 — " Kap, hap, maç, yat ...„ gibi monosilâp Türk sözleri de, daima, etimolojisinde mürekkep olan ilk Türk sözünün morfolojik şeklidir. Bu sözleri etimolojilerine irca edelim.

ak + ap = akap = kap (kökün vokali düşmüştür)

ah + ap = ahap = hap (kökün a'sı düşmüştür)

ağ + am + aç = maç (burada kökün kendisi düşmüştür; onun yerine geçen hecenin vokali de düşüyor, maç oluyor)

ay + at = ayat = yat (kökün vokali düşmüş, yat olmuştur.)

Bu küçük izahtan anlaşılmak ve üzerinde durulmak lâzımdır ki, " yap yak, yat ...„ gibi sözler asla kök değildirler. Etimoloji ilminin emri budur. Amma bunlar birer şekildir, bu şekli izah eden morfolojidir.

Bu söz şekli üzerinde evvelâ hakimiyeti gösteren etimoloji ilmi olmuştur. Morfoloji ilmi, etimolojiyi gücendirmeksizin bu aslı alıyor ve onu, etimolojinin de hoşuna gidecek şekillere sokuyor. Etimoloji bunu beğeniyor, çünkü, en nihayet, gerek etimo-

loji, gerek morfoloji, o dili yaratan insanın tabii ve lojik seyrinin tatbikatına hizmet etmekten başka bir şey yapmıyor.

***

Morfoloji, etimolojiyi şekilden şekile koyuyorsa, bu, tesadüfi bir şey değildir. Bu da ayrıca, müstakil bir ilmin icabıdır. O ilim, fonetik ilmidir. Fonetik ilmi, etimoloji ve morfolojiyi gözönünde tutmakla beraber, kelimeleri kulağa hoş, gelecekyolda, tam ve toplu manasına getirmeğe hizmet eden bir ilimdir. Bu ilim şuna dikkat eder:

Kelimenin ifade etmek istediği mefhuma kısa, toplu, kaynaşmış bir şekil ve ahenkte tezahür ettirmek.

Fonetik ilmi aşağıdaki rolü yapar: Orijinal sözleri bir defa morfolojiye verir, ondan çıktıktan sonra da onları kontrol eder, lüzum görürse morfolojik sözler üzerinde tadiller yapar. Yaptığı tadillerin başlıcaları şu suretle izah olunabilir:

Etimolojide, vokalsiz gelemiyen konsonlara dikkat eder: vokal + konson, vokal + konson, vokal + konson... İşte bu tekerrürleri görünce morfolojiyle birleşerek şu kararı verir: Kelimelerdeki konsonları okutabilmek şartiyle vokalleri mümkün olduğu

kadar kaldırmak. Bu iki ilim, bu noktada ittifak eder ve karar verir. Kararları şudur:

Sözün ilk parçasından ziyade son parçasında konsonların okunmasına yardımcı vokaller geldikçe, lâzımdır ki konsonlar kendi vokallerini bıraksınlar. Örnek:

Ayıpılamak — ayıplamak
Karışılamak — karşılamak... v. s.

Bizim üzerinde durduğumuz nokta şudur; yeni Türk dili âlimleri bu noktalara ehemmiyet vereceklerdir:

Türk sözlerinde kök: (V. + K.) dır. Bu monosilâptır: "ak, ar, al, as, aş..„ gibi. Fakat, yine monosilâp olan "yok, çok, göz, göl...„ sözleri asla kök değildirler. Bunların mürekkep sözler olduğunu derhal dikkat nazarına almak lâzımdır. Bu gibi monosilâp görülen mürekkep sözlerde dikkat edilecek nokta şudur:

Bunlar birer kelime midir, yoksa mürekkep bir söz müdür? Çünkü her ikisi de olabilir. Meselâ: akıl; bu söz bir kök ve bir ekten mürekkep tek sözdür. Amma "yağmur„ mürekkep bir sözdür. Bunu ve benzerlerini şöyle ikiye ayıralım:

Yağmur = ay + ağmur
Çamur = aç + ağmur
Hamur = ah + ağmur

Bu kelimelerdeki ikinci söz (ağmur), akar su manasına gelir. Kelimeye prefiks gibi girmiş görünen köklerden, (ay), yüksek demektir ve süje veya objenin kendisinden sonraki mıntakayı gösterir; (aç), yer demektir ; (ah), yiyecek, hububat demektir, un demektir ki o da hububatın ezilmiş şeklidir. Şimdi yağmurun yukardan gelen su, çamurun toprak mefhumunda olan bir şeyle karışmış olması, hamurun da hububatın insanların yiyeceği bir tarzda öğütülmesine karışması mefhumları kolaylıkla anlaşılır sanırız.

∴

Şimdiye kadar verilen izahat, Türk dilinin ilkinliğine ve ondan sonraki şuurlu vaziyetin inkişafına ait bulunmaktadır. Şüphesiz bu birinci ve ikinci devreden sonra Türk dili yaratıcılarının yüksek şuur ve kabiliyetlerinin eserlerini, yine yarattıkları dilde görmek mümkündür. Artık bu son ve yüksek sahada Türk, geçen devirleri unutmamakla beraber, jenisinin kuvvet ve kudretini, yarattığı dilin yüksek

kabiliyeti ile mezcederek yepyeni ifadeler, terimler yaptığını ve yapabilir olduğunu göstermiştir. İşte bu yüksek jeni eseriyledir ki dünya yüzünde konuşulabilen en yüksek diller, insan zekâsının, düşüncesinin yüksek ifadesini tesbite yarayabilmiştir.

Eğer biz, bugünkü Garp Türkleri, kendimizi bu mertebede dilce muvaffak görmüyorsak bu, yalnız bizim, (bizimizi) görmemekliğimizden başka bir şey değildir.

Gözümüzü aklımıza raptederek açarsak ve ilkin devirden başlayarak içinde bulunduğumuz zamana kadar Türkü ve Türk dilini mütalâa edersek, ondan sonra aklımızla beraber gözümüzü yükseklere ve bütün âleme teşmil edebilirsek, işte o zaman kendimizin ve dilimizin ne olduğunun fariki oluruz.

Tatbikat:

Türk Dilinde Nefi Edatı

1) Türk dilinde söze bağlanan nefi edatı, esas olarak, birdir: "V. + Z". Nefi edatı olarak kullanmakta olduğumuz (mez), mürekkep bir sözdür; etimolojisi şöyledir: (Em + ez). "Em" kök olarak Türkçede kuvvet, hayat, hareket manalarına da gelir. "Ez", ek olarak uzaklık, tebaüd, yokluk anlamını gösterir: em + ez = emez; Baştaki vokal fonetik icabı olarak düşebilir: "mez", kuvvet ve hareketin uzaklığını, yokluğunu, yani kuvvet ve hareket mefhumunun aksini bildirir. "Mez" sözünün, "mey", "meğ", ve (ğ) düşerek sadece "me" şekilleri de vardır.

"Eğ" ve "ey" sözleri, kök olarak, uzak-

laşmak, nihayete varmak, bitmek, kesilmek anlamlarına da gelir; yani "ez„ ekindeki manayı haizdir. Bundan dolayı "meğ, me, mey = mez„ dir. Ufak bir şekil farkiyle, aynı anlamı ifade ederler ve aynı rolü yaparlar.

İzah:

(Gel-me-m) de "me (ğ)„ i görürüz.

(gel - mez - sin) (gel - mez) (gel - mez - siniz) (gel - mez - ler)	bu kelimelerde de "mez„ şeklini görüyoruz.
(gel - mey - iz) (gel - mey - iniz) (gel - mey - orlar)	sözlerinde de "mey„ şekli görülür.

(gel - iy - orum) sözünün karşısında, (gel - meğ + iy - orum) şeklinin morfolojik ve fonetik icabı olarak kaynaşmış şekli olan, (gelmiyorum) şekli pek tabiidir.

2) İsimlerin sonunda görülen nefi edatı da birinci maddede anlattığımız (V.+Z) den başka bir şey değildir. Sanıldığı gibi (siz, süz...) değildir. Bu şekli nasıl aldığını kısaca anlatalım. Meselâ:

"Evsiz, parasız, susuz, ormansız, kitap-

sız, odasız...„ gibi kelimelere bakılınca nefi edatı olarak (siz, sız..) gibi bir şekil görünüyor ve bu ek her kelimenin sonunda aynı rolü ifa ediyor. Ancak; "ev, para, su, orman, kitap, oda...„ kelimelerini ele alınca düşünülmek lâzımdır ki, meselâ "evsiz„ demek, (ev yok) demek değildir, (evi yok) demektir. "Parasız„, (para yok) demek değil, (parası yok) demektir; diğerleri de böyle. O halde (ev + i), (para + sı), (su + yu), (orman + ı), (kitap + ı), (oda + sı) sözlerinin sonlarındaki (i, sı yu, ı, ı, sı) işaretleri neye delâlet eder?

Görülüyor ki herhangi bir sözün menfi şeklini yapmak için evvelâ o sözün gösterdiği şeyin bir süje veya obje ile sahiplendirilmesi lâzımdır. Eğer o sözün gösterdiği mana, sahipsiz ise onu evvelâ sahiplendirmek, yani (sahip anlamına olan) "is„ ile birleştirmek lâzımdır. Şimdi:

(Ev + is) = eve sahip olan demek.

(Ev + is) + iz = evsiz = eve sahip olmıyan demek.

(Para + as) = para sahibi olan demek.

(Para + as) + ız = parasız = paraya sahip olmıyan demek.

3) Türk dilinde müstakil olarak kullanılan nefi edatı, (ne) dir. Bu söz, orijininde şu suretle mürekkeptir: (en + eğ).

"En„ kökü, Türk dilinde "em„ kökünc bitişik bir mahiyette olup hemen hemen, yakın anlamları gösterir.

"En„, bilindiği veçhile, saha ve hareket anlamlarına da gelir.

"Eğ„ , (1) inci madde de gösterildiği gibi, uzaklaşmak, nihayete varmak, bitmek, kesilmek, yani yok olmak anlamında olarak "en„ kökünc yapışınca, (en + eğ) = eneğ = hareket, kuvvet, faaliyet, hayat yok demektir. İşte bu şekil, morfolojik değişme ve fonetik icablarla basit olan (ne) şeklini almış ve nefi gösterir biredat olmuştur :

Ne yazar, ne okur ;

Ne yer ne içer... gibi.

(Ğ), "ne„ şeklinde düştüğü gibi, "nah„ şeklinde de (h) kılığiyle kendini göstermiştir: (nah sana), (nah ona) sözlerinde görüldüğü gibi, ki (sana yok), (ona yok) demektir.

Farsça zannolunan (nâ = nağ) şeklinde "a„, uzatılarak, "ğ„ ye yeri veriliyor. Söz tamamen Türkçedir. Yakut dili lûgatinde:

nâ = yokluk anlamnıdadır:

" nâduruk „ = bir şey kalmaksızın.

Görülüyor ki "nâ„ Türkçe hem nefi edatıdır, hem de başta kullanılmıştır. Aynı anlamda "nayduruk„ şekli de vardır.

Yakutçada (nay nay) = yapma anlamınadır.

İhtar:

Bu edat, istifham edatı da olmuştur. Onu da ayrıca izah edeceğiz.

Tatbikat :

Türk Dilinde Sorucu Sözler

1) Türk dilinde genel sorucu söz : "ne?„ dir. Bu söz, orijinde mürekkeptir; şu suretle : (en + eğ).

"En„ süjeyi doğrudan doğruya saran, ona bitişik sahayı gösterir. Bu sahada herhangi bir hareket veya mevcudiyet, süjeyi şiddetle alâkadar eder. Meselâ, herhangi bir alâmet, işaret, yüz, ses, renk, ışık, hakikat, bu sahaya girdiği vakit süjenin kuvvetle dikkatle alâkasını çeker.

"Eğ„ sözü, (Nefi edatı) bahsinde saydığımız bütün anlamları ihtiva eden orijinal bir Türk köküdür.

"En„ ve "eğ„ sözleri birleşince: en +

eğ = eneğ: süjenin, genel olarak nazarı dikkatini celbeden, anlamak lüzumunu duyduğu keyfiyetin ifadesi olur. Bu söz, morfoloji ve fonetik icabı olarak, son "ne„ kısa şeklini almış bulunuyor.

2) Gene sorucu söz olarak kullanılan "mi?„ nin etimolojisi de şudur:

"Em„ sesi ve sözü, süjenin kendisidir: (men, ben) de de görüldüğü üzere, "b = m„ dir.

"İğ„, (1) inci maddede izah olunan anlamdadır. Bu iki söz birleşince: (em + iğ = emiğ), süjenin doğrudan doğruya alâkalandığı, behemehal anlamak lüzumunu duyduğu keyfiyetin ifadesi olur. Bunun basit şekil "mi?„ olmuştur.

Görülüyor ki "mi?„, "ne?„ den daha çok kuvvetlidir. Çünkü, "mi?„, süjenin doğrudan doğurya kendi içinde hasıl olan alâkanın, "ne?„ ise yakınında hasıl olan alâkanın ifadesidir.

3) İnsanları sormak için kullanılan "kim?„ işaretini de gözden geçirelim. Bu söz de, görüldüğü gibi, mürekkeptir. Orijinde şekli (ik + im) dir.

"İk„ kökü, bundan evelki (1) inci ve

(2) inci maddelerde şümullü anlamaları gösterilen "iğ„ kökünün aynıdır.

" İm„ bundan evelki (2) inci maddede mahiyeti anlatılan "em„ ın kendisidir.

Görülüyor ki "kim?„ sözü, "miğ„ sözünün ters şekildir. Aynı rolü ifa eder.

4) Hem canlı ve hem cansız şeyleri göstermek için kullanılan: " hangisi ? „ , "hangimiz?„ , "hanginiz?„ şekillerindeki sorucu sözler mürekkeptirler. Şöyle :

(han + gisi) ; buradaki (gisi), (kişi) nin kendisidir.

(han + gim + iz) ; bu sözün ortasındaki (gim), yukarıda terkip anlamını ve rolünü izah ettiğimiz (kim) dir.

(han + gin + iz); bu sözün ortasındaki (gin), (kim + in) dir ; (m) düşmüştür ; kimin = kin + gin olmuştur.

Bu sözlerde etimolojisi araştırılacak bir söz kalıyor : "**han** „ . Bu söz de mürekkeptir : (h + an =han). Kök, (h) dir ; Türk dilinde orijinal kök, (vokal + konson) dur.

Onun için (h) k. ..onunun başına, vuayelini koyalım: **"ah„**. Bu kök, anlam itibariyle, "ak„ ve "ağ„ köklerinin aynıdır. Bu itibarla evvelki maddelerde anlamı izah olunmuştur.

"An„ 'a gelince, madde (1) de gördüğümüz "en„ den başka bir şey değildir.

Anlaşılıyor ki " ah — an „ ın hafif ve kısa şekli olan " han „ . (1) inci maddedeki (en + eğ) in ters şeklidir ve manası da aynen onun gibidir. Fakat bu şekilde müstakil olarak değil, " kim „ ve " kişi „ ile beraber insanlar hakkında sorucu söz olmuş bulunuyor,

Hatıra : Geçen sözlerde, vokallerin tebeddülünün izahına lüzum görülmemiştir. Bu hususta genel olan (V. + K.) formülü göz önünde tutulmalıdır.
